

Koronavirus: Stožer, mediji i diskurs militarizacije u hrvatskom društvu

---

Hromadžić, Hajrudin; Popović, Helena

Source / Izvornik: **Sociologija, 2022, 64, 171 - 186**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.2298/SOC2202171H>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:694813>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Hajrudin Hromadžić¹

Sveučilište u Rijeci

Filozofski fakultet

Helena Popović²;

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

DOI: <https://doi.org/10.2298/SOC2202171H>

Originalni naučni rad

UDK 316.774:[616.98:578.834(497.5)

005:355.58]:[355.01:81'42(497.5)

Primljen: 17. 1. 2022.

Prihvaćen: 18. 5. 2022.

KORONAVIRUS: STOŽER, MEDIJI I DISKURS MILITARIZACIJE U HRVATSKOM DRUŠTVU

Coronavirus: The Headquarters, Media, and Discourse of Militarization in Croatian Society

SAŽETAK: Članak je posvećen analizi i interpretaciji specifičnog javno-medijskog diskursa koji se oblikovao oko koronavirus pandemije u Hrvatskoj. Radi se o diskurzivnim formama koje imaju ratno-militaristička obilježja, a koje je moguće detektirati i u iskazima vezanim uz korona krizu. U fokus analize postavljene su izdvojene izjave članova Nacionalnog stožera civilne zaštite Republike Hrvatske, kao specifični komunikacijski događaji, koji nastaju u okviru medijski posredovane komunikacije i modela proizvodnje te potrošnje medijskog sadržaja. U širem smislu, taj je problemski motiv povezan uz sociokulturne prakse upotrebe jezika, posebno u kontekstu reprodukcije moći i ideologije, stoga će se pri analizi definiranih fenomena koristiti teorijski okviri biopolitike i kritičke analize diskursa. Upotreba ratno-militarističkog diskursa u obraćanju medijima i široj javnosti, prepoznatljivo je oblikovala tri društveno-političke funkcije: discipliniranje; podršku Vladi i njezinim odlukama; te homogeniziranje nacije.

KLJUČNE RIJEČI: koronavirus, mediji, ratno-militaristički diskurs, Stožer

ABSTRACT: This paper aims to analyse and interpret a specific public-media discourse that was formed in the midst of the coronavirus pandemic in Croatia. We traced utterances related to the covid-crises that carried war-and-military features, as a specific discourse. Selected utterances of members of The National Civil Protection Headquarters were the focal point, defined as specific communicative events that emerged within mediated communication, situated between media content production and consumption. In a wider perspective, this was related to sociocultural practices of language use, more specifically to power relations and ideology. Therefore, the theoretical frameworks of biopolitics and critical discourse analysis will be used in the analysis of defined phenomena. The articulation of

---

1 hhromadzic@ffri.uniri.hr

2 hpopovic@ffzg.hr

war-and-military discourse in public communication had three socio-political functions: discipline; public support to the Government and its decisions; and homogenization of the nation.

KEYWORDS: *Covid-19, media, war-and-military discourse, Headquarters*

Uvod

Sveopća globalna pomutnja koju je izazvala koronavirus pandemija, prouzročila je i obilje specifičnih društvenih fenomena. Bilo da je riječ o potpuno novim, ili pak starim društvenim fenomenima koji su u ovoj situaciji poprimili neke nove karakteristike. Nas će u ovom članku zanimati medijske forme komunikacije s obilježjima militarističkog diskursa proizvedene u hrvatskoj javnosti, koje su se artikulirale preko performativnih iskaza društvenih aktera. Konkretnije, u radu ćemo analizirati izjave članova Nacionalnog stožera civilne zaštite – uglavnom s početka koronavirus pandemije 2020. – središnjeg nacionalnog tijela koje je odlukom Vlade Republike Hrvatske ovlašteno za koordinaciju i vođenje strategije u borbi protiv koronavirusa. Pritom su citirane izjave izvučene iz obimnog korpusa proizvedenog javno-političkog diskursa vezanog uz koronavirus, sa tekućeg traka srednjostrujaške medijske industrije. Takav tip jezika, koji uključuje prepoznatljivu ratno-vojničku terminologiju, doveli smo u odgovarajuću vezu sa širim kontekstualnim okvirom koji uključuje ideologiju, tipove moći i tehnike vladanja.

Teorijsko-istraživački okvir: biopolitika i diskurs

Prije nego što bude predstavljen teorijski i istraživački pristup za „koronavirus temu“ u ovom članku, uvodno treba spomenuti da je riječ o problemskom motivu koji je, proporcionalno globalnim društvenim učincima pandemije, izazvao dosad neviđenu reakciju i u smislu količine, a naročito brzine, objavljenih teorijskih, publicističkih i znanstvenih uradaka. Tako fascinantna i teško pregledna hiperprodukcija knjiga, znanstvenih članaka, analiza, osvrti, blog dnevnika na ovu temu, doslovno izvedena u realnom vremenu, bez prava i pokušaja da se zauzme makar minimalan vremenski odmak spram predmeta analize, već je sama po sebi simptomatična. Brzina produkcije i objavljivanja radova na tu temu, simbolički je ekvivalentna brzini, mutacijama i dosezima širenja koronavirusa.

U obilju svega toga „iskočili“ su oni teoretičari koji već imaju status akademskih *selebritija*. Slavoj Žižek je predvodnik takvog trenda. Njegova knjiga o pandemiji i koronavirusu izašla je prije nego što se većina ljudi uopće stigla snaći u novonastalim životnim okolnostima, tiskana je već 24. 03. 2020 (Žižek, 2020). Giorgio Agamben se pak odlučio za formu kratkih, ali redovitih, javnih intervencija, u vidu vođenja svojevrsnog blog dnevnika na ovu temu³, a ni

3 Vidi: Agamben, Giorgio. *Una voce di Giorgio Agamben*. <https://www.quodlibet.it/una-voce-giorgio-agamben>. Pristupljeno 5. 8. 2020.

domaća znanstveno-teorijska produkcija društveno-humanističke provenijencije nije ostala izuzeta pritom (primjerice Rafolt, 2020; Jurić, 2021). U kontekstu našeg članka, odnosno prepoznavanja i odabira fokusa problema kada je ova tema u pitanju, najviše je poveznica sa studijom *Čovjek je čovjeku virus* Renate Selecl (2021). U toj knjizi autorica, pozivajući se na tezu Achillea Mbembea da je u pandemiji neoliberalizam prokazan kao nekroliberalizam, analizira i interpretira zašto je zatvaranje kao strategija u borbi protiv koronavirusa rezultiralo vojno-ratnim, militantnim diskursom.

Navodimo samo nekolicinu autora i radova iz međunarodnog i domaćeg znanstveno-humanističkog miljea kao primjere koji idu u prilog prethodno spomenutom uvidu o količini i brzini publiciranja na temu koronavirus pandemije. No za ovaj rad su u širem teorijskom smislu i kontekstualizaciji teme posebice korisni i upotrebljivi neki klasični koncepti Michela Foucaulta i njihove razrade. Stoga ćemo, prije nego što suzimo fokus analize na specifičnije problemske motive vezane uz temu članka, kratko ukazati na te aspekte iz opsežnog arhiva Foucaultove ostavštine.

Foucault se na više mjesta u svom opusu usmjerava na razradu koncepata biopolitike, biovlasti i biomoći, a vjerojatno najizričitije u zaključnom poglavlju prvoga dijela *Istorije seksualnosti* (Fuko, 1982). Ukratko, s konceptom biopolitike ovaj autor označava najširi spektar disciplinarnih i regulacijskih, ali i diskurzivnih praksi koje, za razliku od monarhističkog modela kasno srednjovjekovne vlasti koji suverenu dodjeljuje pravo da odlučuje o životu i smrti njegovih podanika, uvode drugi model – model biovlasti, odnosno biomoći. Biopolitički model vlasti, čije početke Foucault prepoznaje već u klasicističkom 17. stoljeću, a stvarnu artikulaciju u drugoj polovici 18. stoljeća, dakle u eri prosvjetiteljstva, u fokus svoga interesa postavlja pitanja koja se tiču samoga života najšire populacije.

Tako se biopolitika i biomoć zanimaju za demografske probleme koji se dotiču problema nataliteta i mortaliteta, reprodukcije i plodnosti stanovništva, stanja i uvjeta njegovog zdravlja, i dugovječnosti. U stvari, dolazi do svojevrsne medikalizacije društva, najšira populacija počinje bivati sagledavana kao ogromno „tijelo“ s parcijalnim „organima“ koje je potrebno nadzirati, promatrati, brinuti se o njemu... Primjereno tome, razvija se i cijeli institucionalni okvir namijenjen biopolitičkoj praksi promocije biovlasti: bolnice, škole, kasarne, koledži, zatvori s novim, panoptikonskim modelima kontrole... Biopolitika, zapravo, označava kompleksnu i proračunatu strategiju upravljanja životom populacije.

Motivi biopolitike i biomoći blisko se naslanjaju na Foucaultove razrade započete u seriji njegovih predavanja „Sigurnost, teritorij i stanovništvo“ (Fuko, 2014), održanih na *Collège de France* u akademskoj 1977/1978, kao i na koncept koji povezuje ove motive, a to je guvermentalizam (*gouvernementalité*)⁴.

4 Postoje stanovite poteškoće s pokušajima prijevoda ovog pojma/koncepta na naš jezik. Na primjer, Dušan Marinković i Jovan Ristić ga prevode kao upravljaštvo u knjizi *Moć nad životom – Biopolitika u modernom društvu* (2019), a u prijevodu knjige *Šta je kritika? Fuko i Butler* (2017), Milice Rašić i Adriane Zaharijević, u upotrebi je prijevod vladavinizacija. Mi smo se pak odlučili za upotrebu neologizma guvermentalizam, jer on zadržava neka važna značenja koja francuski izvornik, a i prijevod na engleski (*governmentality*) impliciraju po sebi. Riječ je o spoju *gouverne*, kao procesa vladanja i *mentalité*, kao mentaliteta, karaktera

Kategorije sigurnosti, teritorija i stanovništva ili populacije se prema Foucaultu tijesno isprepliću sa zapadno-klasicističkim i ranim modernističkim povijesnim procesima krajem 16. stoljeća, kada i započinje proces kojeg on naziva prijelazom iz „teritorijalne države“ u „državu stanovništva“.

U sklopu tog slojevitog i složenog procesa, instrumenti i mehanizmi osiguravanja sigurnosti dopijevaju u primarni fokus. Sukus svega toga su promjene u naravi i tehnikama vladanja. Vladanje sada, s prelaskom u epohu tzv. moderne, nešto kasnije i u klasičnu nacionalnu državu, postaje svojevrsan složen klaster institucija, neprekidnih procedura, analiza, procjena, kalkulacija i taktika čija je stalna meta stanovništvo, populacija kojom se vlada i za koju se vlada. Napravimo li iskorak u suvremenu epohu, nameće se zaključak da su sve sfere ljudske egzistencije danas promatrane, mjerene i usmjeravane kao nikada ranije (Lemke, 2011), pri čemu je uloga medija i medijskih tehnologija nezaobilazna. U ovom ćemo članku, između ostalog, iznijeti tezu prema kojoj su odabrani i analizirani oblici javno-medijskog jezika – korištenog od strane profesionalnih osoba zaduženih za kreiranje i nadziranje provođenja strategije u borbi protiv koronavirusa u Hrvatskoj – suvremeni primjeri promicanja biopolitičkih modela vladanja.

O samoj teoriji diskursa naučili smo već dosta u proteklih pedesetak godina. Na Foucaultovim zasadama iz 1970-ih, povezivanjima društvenih uvjeta produkcije znanja, poredaka moći i samoga diskursa (Foucault, 1994), razvijat će se kasnije tradicije kritičkih teorija od kojih nam je na ovom mjestu najznačajnija upravo ona posvećena kritičkoj analizi diskursa (Fairclough, 1995 a; van Dijk, 2006). Slijedeći Fairclougha, u kritičkoj analizi diskursa nekog komunikacijskog događaja analiziraju se tri razine odnosa: tekst (pisani ili usmeni iskaz) u kojemu se u obzir uzima i značenje i forma, diskurzivne prakse koje se identificiraju na temelju proizvodnje i konsumpcije teksta te sociokulturne prakse, koje se odnose na društvene i kulturne odrednice koje možemo povezati s konkretnim komunikacijskim događajem (Fairclough, 1995 b: 57). „Kritičko“ implicira prepoznavanje činjenice da su društvene prakse i upotreba jezika povezane s određenim uzrocima i posljedicama kojih u uobičajenim okolnostima nismo ni svjesni (Bourdieu u Fairclough, 1995 b).

Dakle, jezik je ipak nešto kompleksnije i složenije od pukog skupa formalnih lingvističkih normi, pravila i propisa u komunikacijskom općenju. Naime, jezik je i kontekstualno određena društvena praksa – čime zapravo prerasta u diskurs – koja gusto premrežava živo tkivo ljudske svakodnevice, odnosno isprepliće političke, ideološke, ekonomske i kulturalne odnose moći, kao i interesno motivirane konflikte. Riječima drugog autora na ovu temu, „diskursi su filteri onoga što se može reći, ali i načina mišljenja i delanja... Istraživanje diskursa je zapravo istraživanje moći“ (Kuljić, 2018: 60).

Sinkronijski, diskurs je jedna od glavnih alatki u društveno-političkim borbama individualnih i kolektivnih aktera za što bolje pozicioniranje, stjecanje premoći i autoriteta, dok u dijakronijskom smislu diskurs poprima obilježja

---

vladajućih. Odnosno, njime se adekvatno reprezentiraju problemska pitanja/motivi koji se već u samom pojmu naznačuju: kako se i pod kojim uvjetima, okolnostima i kontekstima, neki procesi vladanja pojavljuju, artikuliraju i provode.

arhiva, sintetiziranih svjedočanstava i artikulacijâ određenih fenomena čijom analizom oblikujemo spoznaje o povijesnim epohama nekog prostora, društva i kulture. Na djelu su prakse „jezičnih ideologija“, to jest primjena sociolingvističkog koncepta za „objašnjavanje skupine istraživanja koja istovremeno problematiziraju govornikovu svijest o jeziku i diskursu te njezinu pozicioniranost (u političko-ekonomskom sustavu) u oblikovanju vjerovanja, službene objave i evaluacije lingvističkih formi i diskurzivnih praksi“ (Kroskrity, 2017: 129–130).

Diskurs medija

Medijski posredovana komunikacija ima svoje specifičnosti kojima se razlikuje od drugih oblika komunikacije. Radi se o tipu komunikacije koji u sebi sadrži različite diskurse koji su svojstveni različitim društvenim domenama. Medijski diskurs „prevodi“ i pojednostavljuje druge diskurse budući da se obraća široj javnosti. Takvu komunikaciju dodatno određuju svojstva tehnologije koja je u upotrebi. Osim tehnoloških značajki koje oblikuju komunikaciju, relevantni su i tržišno-ekonomski i politički okviri koji određuju djelovanje medija, kao i unutar institucionalni aspekti medijskih organizacija (Croteau i Hoynes, 2003) koji karakteriziraju rutinizirane profesionalne prakse. U praksama reprezentacija društvenog svijeta može se postaviti pitanje kako i po kojim pravilima, interesima i vrijednostima, određeni društveni događaj biva obrađen u sklopu procesa medijske industrije, da bi potom postao medijski tekst (roba). Odnosno kako, prema kojim zakonitostima, neki događaj, izabran i „izvučen“ iz obilja društvene događajnosti, postaje medijska priča?

Riječ je o onom što Stuart Hall, u analizi televizije i televizijskog diskursa, naziva procesom kodiranja društvene zbilje (a koji prethodi dekodiranju iste): „Puki“ povijesni događaj ne može, u takvu originalnom obliku, biti prenesen primjerice u televizijskim vijestima. Događaji se tek mogu označavati unutar audiovizualnih oblika televizijskog diskurza.... događaj mora postati „priča“ prije no što može postati *komunikacijski događaj*... „Oblik poruke“ nužan je „pojavni oblik“ događaja prilikom njegova prijelaza od koderâ do dekodeâ“ (Hall, 2006: 128–129). Diskurzivne prakse identificirane su u okviru procesa proizvodnje/kodiranja i konsumpcije/dekodiranja teksta. U širem društvenom kontekstu Fairclough ističe da se proizvodnja medijskog sadržaja može razumjeti kao serija transformacija niza komunikacijskih događaja koji povezuju izvor događaja u javnoj domeni s privatnom domenom medijske konsumpcije (Fairclough, 1995 b).

Sami su izvori, kod proizvodnje vijesti u svakodnevnim novinarskim praksama najčešće reducirani na službene izvore koji su legitimni s obzirom na strukturalnu poziciju koju zauzimaju, odnosno s obzirom na performativni identitet kazivača. No time se sistemski oslanja na sasvim specifične izvore informacija (vlada, represivni aparat, sindikati, eksperti), dok se drugi izvori marginaliziraju. Takvo usko zahvaćanje društvene realnosti možemo pripisati i načinu na koji su mediji ekonomski definirani kao profitabilna privatna industrija, te ovisnosti novinara o službenim izvorima kojima se perpetuirâ status quo odnosno održava društvena stabilnost (Fairclough, 1995 b: 49).

Na djelu je složen proces koji je određen svakodnevnim novinarskim praksama koje se odvijaju prema pravilima novinarske profesije (urednika *i novinara, to jest redakcije), a u komercijaliziranom medijskom polju i prema interesima vlasnika sredstava za medijsku produkciju, u suglasju s njihovim poslovnim partnerima (npr. oglašivačima i političarima) na jednoj strani, te procjenama i pretpostavkama kakva su očekivanja publika na drugoj strani. U tom procesu medijske izrade interpretacijskih shema, odnosno okvira u relaciji spram odabira i interpretacije društvenih događaja, posebna je dimenzija, i zapravo najkompleksnija, pitanje što, koji sadržaji, simptomatično nedostaju u interpretativnim okvirima. „Jer proizvodnja medijskog teksta implicira odabir i isticanje određenih dijelova realnosti, dok drugima umanjuje važnost ili ih ignorira“ (Kunczik, Zipfel, 2006: 148). No selekcija u konstrukciji komunikacijskog događaja i pripadajućih interpretacija uvijek se, prema Faircloughu (1995 b), normativno oslanja na već postojeće tipove i formate. Dakle, ona je uvijek ukotvljena u sociokulturni kontekst unutar kojeg nastaje.

Medijsko izvještavanje u kontekstu korona krize

Prema Faircloughu, za kritičku analizu diskursa nekog komunikacijskog događaja relevantno je definiranje društvenog konteksta koji se može odnositi na: trenutnu situaciju komunikativnog događaja, dakle kontekst situacije; potom institucionalni kontekst; te širi društveni kontekst koji je relevantan jer upravo on oblikuje diskurzivne prakse, a i sam je kumulativno oblikovan tim istim praksama (Fairclough, 1995 b: 50).

Pandemija koronavirusa razumljivo je izazvala ogroman interes javnosti na dnevnoj bazi, jer se radi o predsedanu, o društvenom problemu kojeg živeće generacije nikada nisu iskusile. U kontekstu takve društvene krize, uloga je medija specifična i ne može se usporediti sa uobičajenim djelovanjem u razdobljima „normalnog“ funkcioniranja društva. Dakle, rutinizirane se medijske prakse do određene mjere razbijaju, a očekuje se i viša razina odgovornosti u izvještavanju u kriznim razdobljima. U takvom kontekstu pažljivije treba pristupiti proizvodnji vijesti i to na načine koji ne proizvode paniku, strah ili anomiju. No u suvremenom društvenom kontekstu barem dva skupa faktora utječu na načine na koje mediji djeluju, a koji ne doprinose izvještavanju koje bi bilo u skladu s društvenim potrebama u kontekstu krize.

Prvi skup faktora odnosi se na perspektivu postojećeg nacionalnog medijskog polja u kojem većina dominantnih medija reprezentira određeni tip aktualne hegemonije koji zaobilazi dvije očitije političko-ideološke i diskurzivne pozicije (lijevo-liberalnu i desno-konzervativnu). Riječ je o plošno komercijalnoj proizvodnji koja pripada arsenalu klasične kapitalističke medijske matrice, bez obzira radi li se o svjetonazorskim promicanjima ekonomskog libertarijanizma ili desnih ideologija. Za nju bismo rekli da planski proizvodi pojačanu estetizaciju i kulturu spektakla (Hromadžić, 2014) s poslovnom računicom postizanja efekta visokog emocionalno-adrenalinskog naboja kod publika. Stoga u većini medija takvog profila možemo pronaći popularno-komercijalne i spektakularno-senzacionalističke tekstove (sadržaji sa estradne scene, promocija atraktivnih

životno-stilskih obrazaca, priče o „slavnima i poznatima“, seksualni skandali, pikanterije iz svijeta profesionalnog sporta i njegovih protagonista, zdravstveni savjeti za održavanje psiho-fizičke vitalnosti i recepti za mršavljenje, itd.) koji su, nerijetko, preneseni iz drugih medija. Na koji način nastaje i funkcionira imaginarij na spoju mitologije junačkog herojstva i medijskog pop-kulturnog spektakla, aplicirano u kontekstu teme ovog članka, dobro je uprizorio primjer crteža osmogodišnjeg dječaka iz Nuštra. U maniri dječje naive s vizualnim elementima znanstveno-fantastične herojske sage, mali je Šimun nacrtao svoje superjunake Vilija, Krunu, Davora i Alemku. Mediji prenose kako su mu se barem dvojica iz Nacionalnog stožera civilne zaštite, ministri Božinović i Beroš javili puni oduševljenja⁵.

Portale pak, koji danas globalno dominiraju i sve više preuzimaju čitalačku publiku koja je ranije bila usmjerena na tiskovine, komercijalizacija usmjerava prema evidentno novinarsko-urednički sročnim i intoniranim sadržajima (Popović, 2015) koji primarno služe kao „klik-mamac“ (eng. *clickbait*), a u procesu hiperproizvodnje većinu portala karakteriziraju tipfelari, gramatičke greške i rogobatna sintaksa, što razumijemo kao danak današnjim zakonitostima internetskog novinarstva. Naime, opće je mjesto da se takvi tekstovi pišu i objavljuju pod konstantnim vremenskim pritiskom, uz neizbježni *copy/paste*, a nekadašnji lektorski i redaktorski poslovi provjere sadržaja prije puštanja u opticaj, odbačeni su i zaboravljeni standardi „klasičnog“ novinarstva. Dakle, komercijalne aspiracije medija, unatoč epidemiološkoj krizi bez presedana, rezultirale su uobičajenom prevagom senzacionalističkog izvještavanja, konstrukcijom sukoba i spektakularizacijom krize.

Drugo, pored ekonomskog okvira koji u velikoj mjeri određuje djelovanje medija, važan je i politički okvir. U političko-ideološkom smislu, mediji su u Hrvatskoj polarizirani, dakle jasna je politička pozicija pojedinih medija, povezani su s određenim političkim strankama – što znači da u širem smislu postoji jasna povezanost između političkih i medijskih struktura (Hallin i Mancini, 2004), iako postoje razlike u intenzitetu i jasnoći pri zauzimanju tih pozicija. Intenzitet se mijenja i s obzirom na tehnološku platformu. Naime, dok su tisak i portali jasnije ideološki pozicionirani, televizija i radio u većoj mjeri pokušavaju obuhvatiti širu publiku.

Povezanost medija i političkih struktura, te njihova ideološka pozicioniranost, rezultirali su time da se u korona krizi izvještavalo o odlukama Vlade i Stožera s obzirom na to poklapa li se ideološka pozicija trenutne vlasti – koju bismo u najkraćem mogli definirati kao spoj umjerenog svjetonazorskog konzervativizma i ekonomskog liberalizma – s ideološkom pozicijom konkretnog medija. Tako su lijevo-liberalni mediji kritizirali poteze Vlade i Stožera (bez obzira što se upravljanje krizom bitno i inkonzistentno mijenjalo s obzirom na mjere), dok su desno-konzervativni bili skloniji podržati njihove odluke. Ukratko, političko-ideološke pozicije medija determinirale su načine na koje su se odluke vladajućih interpretativno uokviravale. U takvom okviru odgovornost i održavanje društvene stabilnosti nisu dospjeli u prvi plan.

5 <https://dulist.hr/alemka-vili-kruno-i-davor-su-njegovi-superjunaci-djecak-simun-nacrtao-krizni-stozer-beros-ga-nazvao/646805/> 27. 03. 2020. Pristupljeno 12. 04. 2021.

Diskurzivne konstrukcije koronavirusa

Usmjerenost na javni jezik vezan uz fenomen koronavirusa pokazuje da je došlo do brze pojave cijelog niza novotvorenica, imenica, glagola i pridjeva. Takvi su, na primjer, donekle stigmatizirajući „koronaš/koronašica“; opsjednutost ovom pandemijom naziva se „koronomanija“; a panično kupovanje namirnica i stvaranje zaliha prouzročeno strahom od virusa – „koronašoping“⁶.

Teoretičar znanstveno fantastične književnosti Darko Suvin pak – u svrhu boljeg shvaćanja kako živjeti u kontekstu situacije u kojoj smo se našli na planetarnoj razini i realizacije onog što naziva „mentalnom higijenom“, te kritikom „kapitalocena“ – predlaže „razbijanje stare terminologije“, pa po njemu termin „pandemija Covid-19“ treba biti zamijenjena pojmom „koronizacija“, kako naziva društvenu upotrebu koronavirusa. Upravo je termin „koronizacija“, prema Suvinu, putokaz ka shvaćanju da smo iz epohe „globalizacije“ ili „svjetskog tržišta“ ušli u kapitalocen, a to je „epoha kapitala kao ogromne i slijepe megasnage usporedive s geološkim katastrofama“ (Pulig, 2020: 25).

Diskursi s kojima je oblikovan koronavirus u hrvatskom medijskom i javnom prostoru, i načini upotrebe jezika i odabrane terminologije pokazuje da je došlo do kombinacije različitih diskursa koji su karakteristični za određene društvene domene (politiku, ekonomiju, sport, civilne udruge...). Dubravko Škiljan u razvoju modela javne komunikacije slijedi Aristotela i njegove uvide o jeziku, javnoj komunikaciji i klasifikaciji diskursa. To su domena politike kao „uređenja živoga u polisu“, domena znanosti kao „racionalne spoznaje univerzuma“ i domena umjetnosti kao „nadracionalnog, emotivnog i estetskog spoznavanja svijeta“ (Aristotel u Škiljan, 2000: 64).

Škiljan ističe kako svaku od tih domena karakterizira poseban diskurs koji ima specifičnu funkciju. U suvremenim društvima autor razlikuje retoričku domenu koja, između ostalog, uključuje politički diskurs kao i diskurs medija, kojega karakterizira „mješovitost“ budući da u sebe uključuje i sve ostale diskurse javne komunikacije, od „logičke domene u kojoj dominantnu ulogu igra znanstveni diskurs“ koji se „danas formira kao visoko specijalizirani profesionalni žargon“ (Škiljan, 2000: 92). Od pojave covid-19 u javnoj komunikaciji svjedočimo nesvakidašnjoj isprepletenosti jezika politike i znanosti. Pritom se, s obzirom na narav problema pojave virusa, mogla pretpostaviti dominacija znanstvenog diskursa, donekle prilagođenog medijskoj mješovitoj subdomeni. No umjesto toga javnom komunikacijom dominira politički diskurs, prepoznatljiv ne samo u jezičnoj upotrebi, već i u performativnim ulogama glavnih aktera koji čine sastavni dio Nacionalnog stožera civilne zaštite. Ovdje smo se usredotočili i ograničili na iskaze članova Stožera koji su uključili diskurzivnu konstrukciju korona krize u ratno-vojnom ključu, što će biti pojašnjeno u dijelovima rada namijenjenim analizi i razradi teme.

6 Zanimljiv popis takvih pojmova i njihove kratke definicije moguće je pronaći na: „Koronakriza, koronašoping... Kako je pandemija utjecala na hrvatski jezik“. *Portal N1 televizije*, 20. 03. 2020, <http://hr.n1info.com/Vijesti/a492785/Koronakriza-koronasoping.-Kako-je-pandemija-utjecala-na-hrvatski-jezik.html>. Pristupljeno 20. 07. 2020.

Stožer i krizno komuniciranje

U kontekstu korona krize znatno se povećao broj konferencija za novinare. Radi se o specifičnom tipu komunikacijskog događaja kojeg organiziraju službeni izvori. Na njemu dolazi do direktne interakcije između novinara i izvora, pri čemu se održava i legitimira strukturalna pozicija novinara u demokratski uređenim državama. Ta je pozicija, u normativnom smislu, određena funkcijom postavljanja pitanja o događajima relevantnim za javnost, a u ime te iste javnosti. S druge strane, javni akteri koji zauzimaju određene pozicije u društvenoj strukturi, a djeluju izvan medijskih institucija, koriste takav komunikacijski format kako bi se direktno obratili medijima i posredno javnosti. Stoga se diskurs „prevodi“ u populistički način komunikacije, a u pokušaju da se utječe na javnost. Dakle, ovaj se medijski događaj temelji na pretpostavkama o odnosu između društvenih aktera kojima strukturalna pozicija omogućuje i legitimira obraćanje javnosti, te novinara koji tu javnost reprezentiraju. U kriznoj je godini javni akter i glavni službeni izvor bio Stožer koji je učestalo organizirao konferencije za novinare, pored ostalih oblika komunikacije s novinarima i javnošću.

Nacionalni stožer civilne zaštite od svog je osnivanja do danas prošao nekoliko znakovitih i međusobno suprotstavljenih faza u percepciji domaće javnosti. Od početne visoke podrške i uglavnom unisonih hvalospjeva upućenih članovima tog protupandemijskog tijela tokom prvih nekoliko tjedana krize, za njihovo profesionalno i stručno rukovođenje u dosad neviđenim okolnostima kolektivne paralize društvenog života. Uslijedile su opravdane sumnje u politički profil i instrumentalizaciju Stožera koji su ponajviše došli do izražaja u kontekstu mjera povezanih s organizacijom i izvedbom parlamentarnih izbora početkom srpnja 2020. Potom su se nizale otvorene i sve oštrije kritike upućene toj instituciji kako je vrijeme promicalo. Naročito su kritike rasle u vezi s nizom očito arbitrarnih i kontradiktornih uputa evidentno donesenih pod snažnim političkim i ekonomskim pritiscima da se od ljetne turističke sezone spasi što se spasiti da⁷, te mogućim pogodovanjima nekim moćnim poslovnim i društvenim krugovima u zemlji⁸ kao i od arbitrarno implementiranih mjera koje su uslijedile na jesen, u jeku rasta broja zaraženih. Stožer je tokom listopada i studenog 2020. zadržao relativno relaksirani pristup u vidu manjeg broja mjera, no pod pritiskom „semafora“, to jest tekućeg dnevnog brojača novo zaraženih, umrlih i pacijenata na respiratorima, te medija, a nakon što su dopustili okupljanje tzv. Kolone sjećanja u Vukovaru⁹, koncem studenog 2020. ponovo uvode strože mjere (djelomično zatvaranje ugostiteljskih i sportskih objekata, ograničavanje slobode kretanja, itd.).

7 Za informativan novinarski presjek rada ovog Stožera za razdoblje od polovice ožujka do polovice srpnja 2020. pogledati: Đikić, Ivica. „Raštimana družina“. *Novosti*, br. 1074, 17. 07. 2020., str. 4–5. Dostupno i na: <https://www.portalnovosti.com/rastimana-druzina> Pristupljeno 30. 07. 2020.

8 Više o tome: Đikić, Ivica. „Moćni klubovi“. *Novosti*, br. 1079, 21. 08. 2020., str. 2–3. Dostupno i na: <https://www.portalnovosti.com/mocni-klubovi> Pristupljeno 30. 08. 2020.

9 Kolona sjećanja je obljetnica bitke za Vukovar iz 1991., koja se svake godine obilježava u tom gradu 18. studenog.

Dodatnoj problematizaciji Stožera doprinio je i znakovit politički profil istaknute četvorke: pored dvije eksplicitne političke figure, ministra unutarnjih poslova Davora Božinovića i ministra zdravstva Vilija Beroša, utvrdilo se da su i preostale dvije osobe – koje su se s početka korona krize isključivo percipirale u njihovim profesionalno-stručnim, performativnim identitetima – spomenuta Alemka Markotić, te ravnatelj Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo Krunoslav Capak, dugogodišnji članovi vladajuće Hrvatske Demokratske Zajednice (HDZ). Dosadašnji svojevrsan vrhunac političke kritike Stožera jest izjava predsjednika države Zorana Milanovića koji ga je nazvao paratijelom bez ikakvog demokratskog legitimiteta¹⁰.

Moguće je problematizirati i sam pojam stožer. Stožer – nekada, za vrijeme Jugoslavije, bio je to štab – kroz nekoliko proteklih desetljeća postao je društveno-institucionalni organizacijski okvir nulte kategorije važnosti u Hrvatskoj. Sve i svi se okupljaju u raznim tipovima stožera. Tako najjača i vladajuća stranka u zemlji, HDZ, nerijetko sebe naziva „stožernom strankom hrvatskoga naroda“. Još je uvijek živo sjećanje na „branitelje-šatoraše“ u zagrebačkoj Savskoj ulici od prije par godina i njihove prijetnje oružanim pučem tadašnjoj vlasti pod vodstvom SDP-a. „Šatoraši“ su bili organizirani u „stožer za obranu digniteta hrvatskih branitelja“. No, na pojam stožer nailazimo i u kontekstima u kojima ga ne bismo očekivali, pa su tako pulski škverani, radnici u tamošnjem brodogradilištu, donedavno bili povezani u inicijativu nazvanu „stožer za obranu Uljanika“. Ovaj termin toliko naglašavamo u kontekstu teme ovog članka jer baš on simbolizira vrijednosnu srž koju smo već istaknuli kao liniju-vodilju u kreiranju interpretativnog okvira za analizu diskurzivnih konstrukcija u okviru korona krize, „stožer kao središnje operativno mjesto procjena, analiza i odluka o strategijama otpora i borbe protiv neprijatelja, tko god to bio i što god to bilo“ (Hromadžić, 2021).

Politički diskurs: ratno-vojna obilježja

Kao što je ranije naznačeno, odabir iskaza suzili smo na javno-medijske jezične iskaze koji imaju ratno-vojna obilježja. Odnosno, tretirat ćemo ga u socijalno-povijesnom kontekstu koji nalazimo primjerenim, a to je teza o već više desetljeća dugoj militarizaciji hrvatskog društva, započetoj s ratom 1991–1995. Nekritička, štoviše nacionalno mitska percepcija i dnevno-politička ideologizacija Domovinskog rata, rezultirala je ne mirom i politikama mirotvorstva, već permanentnim postratnim *mitotvorstvom* i *etnototalitarizmom* (Jović, 2017), a vrlo je slična stvar i na prostoru cijele tzv. regije, odnosno nekadašnje Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ). U svemu tome jednu od ključnih uloga imaju mediji (Thompson, 1995; Skopljanac Bruner, et al, 2000).

Po jednoj strani, uže gledano i aplicirano, artikulacija takvog tipa jezika u postojećoj društvenoj situaciji može biti razumljiva. Virus je u takvoj optici težak, nevidljiv i nepredvidiv, svakako podmukao neprijatelj koji zahtijeva primjerenu strategiju obrane. Po drugoj strani, iz šire perspektive, militantni diskurs – koji

10 „Milanović o Stožeru: to je paraustavno tijelo“. *Portal N1 televizije*, 26. 07. 2020, <http://hr.n1info.com/Vijesti/a530091/Milanovic-o-Stozeru.html>. Pristupljeno 28. 07. 2020.

se u Hrvatskoj obilato prelijeva preko rubova njemu pripadajućih konteksta, pa ga je potom lako pronaći i na mjestima koja nisu njegov primarni habitat, primjerice u jeziku koji reprezentira i konstruira društveno-političku realnost polja sporta (Biti, 2018) – možemo tretirati i kao posljedicu simbolički nikada dovršenog rata.

Ako nekim slučajem otmislimo navedeni kontekst, potom nije teško upasti u zamku, to jest dilemu ima li u „hrvatskom slučaju“ po ovom pitanju išta specifično, s obzirom na niz očitih, naizgled srodnih i usporedivih primjera diljem Europe. Tako na primjer britanski premijer Johnson na istu temu govori o borbi s „nevidljivim neprijateljem“. Donedavni slovački premijer Matovič mobilizirao je sve aparate države, uključujući i vojsku, kako bi cijela slovačka populacija bila testirana na koronavirus u kratkom roku, a tamošnji ministar socijalne politike, dakle resora koji je zadužen i za neke aspekte pandemije, u javnosti i medijima često se pojavljivao u uniformi. Također, u Francuskoj, Mađarskoj, Sloveniji ili Srbiji, nacionalne su vojske aktivno uključene u aktivnosti režima po pitanju reguliranja i provođenja donesenih mjera vezanih uz pandemiju. Međutim, upravo u spomenutim okolnostima permanentnog ideološkog održavanja sjećanja na rat na svim razinama društva u Hrvatskoj, više od dva i pol desetljeća nakon njegovog završetka, pronalazimo djelomične kontekstualne specifičnosti pri artikulaciji i učincima izabranog medijsko-javnog diskursa o koronavirusu kojeg ćemo predstaviti i analizirati.

Izjave članova Nacionalnog stožera civilne zaštite koje ćemo navesti u nastavku rada – a koje smo etiketirali kao primjere „ratno-vojnog diskursa“ koji prelazi preko rubova ishodišnih konteksta primjerenih za takav tip jezika – nisu prošle nezamijećeno i izazvale su reakcije u javnosti. Do njihove prepoznatljive koncentracije dolazi u dva perioda: drugoj polovici ožujka 2020., periodu kada se Hrvatska, slično dobrom dijelu Europe, našla u svojevrsnoj kolektivnoj karanteni, tzv. *lock-downu*, a masovna psihoza uzrokovana potpuno novom realnošću s distopijskim obilježjima, bila je na vrhuncima; i koncem studenog 2020., kada Stožer zadržava blage mjere i dopušta masovno okupljanje u Vukovaru, a brojke zaraženih rapidno rastu. Naravno, tih su tjedana medijski prilozi i članci posvećeni koronavirusu bili na udarnim mjestima, istaknuti u prvim minutama televizijskih vijesti i na vrhu ekrana internetskih portala.

Krenulo je s izjavom Alemke Markotić sredinom ožujka 2020. koja je, komentirajući strategije borbe protiv koronavirusa, između ostalog poslala poruku onima koji se ne pridržavaju propisanih mjera samoizolacije u stilu netipične alegorije:

*To je kao da imate pištolj. I hoćete nekoga ubiti jer ste neodgovorni¹¹, rekla je, a portal N1 gurnuo u prvi plan na svojoj stranici i tekst opremio prikladnim naslovom: *Markotić: Kršenje samoizolacije je kao da imate pištolj i hoćete nekoga ubiti.. Svega par dana kasnije dodatno je, svjesno i eksplicitno zaoštrila retoriku rekavši: Možda sam bila preblaga kad**

11 „Markotić: Kršenje samoizolacije je kao da imate pištolj i hoćete nekoga ubiti“. *Portal N1 televizije*, 16. 03. 2020, <http://hr.n1info.com/Vijesti/a491501/Markotic-Krsenje-samoizolacije-je-kao-da-imate-pistolj-i-hocete-nekog-ubiti.html>. Pristupljeno 30. 07. 2020.

*sam rekla da je to kao da pucate iz pištolja, sad ću biti oštrija, to je kao da u trgovačkom centru pucate iz puške, to je terorizam. U ovom slučaju bioterorizam*¹². Naslov članka s ovom izjavom bio je tek neznatna modifikacija onog prethodno spomenutog, čime se novinarsko-urednički direktno implicirao određeni kontinuitet: *Markotić: Kršenje samoizolacije je kao da pucate iz puške u trgovačkom centru.*

U izjavama članova Stožera pozivalo se i na nacionalno jedinstvo i homogenizaciju, te se povlačila paralela sa ratnim stanjem i ugrozom od „vanjskog neprijatelja“, iako je karakter virusa i pandemije potpuno drugačiji tip društvene krize. Na konferenciji za novinare Stožera koja je održana 13. ožujka 2020. Markotić je izjavila: *Znate kako je bilo u Domovinskom ratu, a ovo je rat s virusom, sad moramo svi zajedno odraditi kao i u Domovinskom ratu*¹³.

Za razliku od Markotić koja je u medijima od početka portretirana kao svojevrsna „čelična lady“ – s aureolom hladne racionalnosti (stoga i pravimo paralelu s čuvenom bivšom premijerkom Velike Britanije Margaret Thatcher) – ministru zdravstva Viliju Berošu pripisani su epiteti blagosti i umjerenosti, uz dojmove o stručnosti i profesionalnosti koje stavlja ispred politike. Stoga je njegova izjava s kraja ožujka 2020., upućena pojedinim neimenovanim, a navodno neodgovornim i zlonamjernim liječnicima, izazvala u javnosti i veće iznenađenje od izjava Alemke Markotić. Beroš je u trenutku izgovaranja riječi koje slijede nakratko zamijenio performativni identitet liječnika s identitetom vojnog zapovjednika ili generala: *U svakom ratu postoji peta kolona, oni koji nam bacaju klipove pod noge, neće uspjeti!*¹⁴.

Dakle: „pištolj“; „puška“; „ubiti“; „bio/terorizam“; „rat“; „peta kolona“... arsenal je korištene terminologije u prepoznatljivo ratno-militarističkom diskursu. Kontekstualno, upotreba takvog jezika može biti razumljiva, u kontekstu percipirane prijetnje od virusa, no paralelno su primjetni i drugačiji diskursi, primjerice u Švedskoj gdje se usmjerilo na „suradnju sa virusom“¹⁵. Vrlo lako bi se ovakav ratno-militaristički diskurs u poznatom nam i definiranom kontekstu mogao tretirati kao alegorija ili metafora. No čak i da je tako, ovdje slijedimo poznate Lakoffove i Johnsonove teze prema kojima se „obično smatra da je metafora značajka isključivo jezika, da se tiče riječi, a ne misli ili djelovanja“, naprotiv, „naš prosječan konceptualni sustav, na temelju kojega i mislimo i djelujemo, u svojim temeljima metaforične je naravi“ (Lakoff, Johnson, 2015: 3).

12 „Markotić: Kršenje samoizolacije je kao da pucate iz puške u trgovačkom centru“. *Portal NI televizije*, 20. 03. 2020, <http://hr.n1info.com/Vijesti/a492971/Markotic-Krsenje-samoizolacije-je-kao-da-pucate-iz-puske-u-trgovackom-centru.html>. Pristupljeno 30. 07. 2020.

13 <https://www.telegram.hr/zivot/beros-potvrديو-cetiri-nova-slucaja-zaraze-koronavirusom-sada-smo-na-31/> 13.03.2020. Pristupljeno 20.01.2021.

14 „Vili Beroš: Dio liječnika skrivao opremu, u svakom ratu ima pete kolone“. *Portal NI televizije*, 25. 03. 2020, <http://hr.n1info.com/Vijesti/a494243/Vili-Beros-Dio-liječnika-skrivao-opremu-u-svakom-ratu-ima-pete-kolone.html>. Pristupljeno 30. 07. 2020.

15 Grondal, Hedvig, 28.04.2020. Responding to corona without lockdown: the Swedish caase. <https://discoversociety.org/2020/04/28/responding-to-corona-without-lockdown-the-swedish-case/> Pristupljeno 05.05.2020.

Odluke stožera učestalo su u medijima kritizirane kao inkonzistentne. Uglavnom je Stožer, u skladu s političkom pozicijom, popuštao društvenim skupinama koje su uže povezane sa Vladom i konzervativnom ideološkom provenijencijom. Tako se, pored procesija i misnih slavlja, otvorila debata o opravdanosti organizacije Dana sjećanja u Vukovaru, koja je održana 18. studenog 2020. i to po prvi puta kao nacionalni praznik. Odluku o novom prazniku donijela je upravo Vlada s premijerom Andrejom Plenkovićem na čelu, a u vezi s tim Markotić je za Dnevnik Nove TV izjavila: *Za takva iznimna okupljanja će biti uvedeni novi epidemiološki okviri. Ne očekujem da će tu biti problema*¹⁶.

Postavlja se pitanje što to okupljanje u Vukovaru čini iznimnim u odnosu na, primjerice, privatno organizirana vjenčanja i pogrebe koji su bili ograničenog opsega, a u ritualnom smislu i na razini pojedinačnog ljudskog života i održavanja društvenih relacija predstavljaju događaje od „iznimne“ važnosti? Zašto se za sva okupljanja ne definiraju „novi epidemiološki okviri“ koji neće izazvati „probleme“?

Nastavak izjave nudi objašnjenje na prethodno postavljeno pitanje: *Postoje određene situacije, svi znamo što je Vukovar. Vjerujem da će se svi sudionici pridržavati propisanog*¹⁷. „Iznimnost“ događaja implicirana je u izrazu „svi znamo“, gdje se priziva jedinstvo nacionalnog bića u zajedničkoj kolektivnoj memoriji i iskustvu rata, čime se „argumentira“ neupitnost donesene odluke. Dakle, bez obzira na različite partikularnosti u društvu, obilježavanje novog nacionalnog praznika višeg je, mitskog karaktera, koji se ne može dovesti u pitanje. U istom kontekstu, nekoliko dana kasnije na konferenciji za medije koja se održala 15. studenog 2020., Markotić je izjavila: *Važno je istaknuti da su naši branitelji znali čuvati jedan drugoga i svoje obitelji i u Domovinskom ratu, a to znaju činiti i danas.*¹⁸

Analogija s ratnim stanjem napravljena je direktno, iako su društvene prakse uključene u obranu od ratnog neprijatelja i prakse koje podrazumijevaju obranu od virusa, potpuno neusporedive. Na jednoj strani se očekuje baratanje oružjem i strateško kretanje po konkretnom terenu u punoj ratnoj opremi, dok se na drugoj traži boravak kod kuće, nošenje maski i pranje ruku. Osim toga, akteri koji „brane“ u ratu (vojska i dobrovoljne postrojbe) i oni koji „brane“ u kontekstu epidemiološke krize (primarno epidemiolozi i ostali zdravstveni radnici), također ni na koji način nisu povezani.

U širem je smislu zanimljiva i značajna pozicija izjavljivanja koja definira spomenutu kategoriju performativa, odnosno naglašeni značaj funkcije

16 <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/profesoric-markotic-uvazena-znanstvenica-ovako-objasnjava-novu-mjeru-svi-znamo-sto-je-vukovar/> 09.11.2020. Pristupljeno 25.01.2021.

17 <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/profesoric-markotic-uvazena-znanstvenica-ovako-objasnjava-novu-mjeru-svi-znamo-sto-je-vukovar/> 09.11.2020. Pristupljeno 25.01.2021.

18 Telegram, 15.11.2020. Prenosimo novi epidemiološki zaključak. Markotić o Vukovaru: Branitelji su znali čuvati jedni druge u ratu pa znaju i danas. <https://www.telegram.hr/zivot/profesoric-markotic-opet-opravdava-kolonu-sjecanja-branitelji-su-znali-cuvati-jedni-druge-u-ratu-pa-znaju-i-danas/>. Pristupljeno 23.01.2021.

izjavljivanja unutar postojećeg društvenog i političko-ekonomskog konteksta (Austin, 1962). U toj perspektivi, citirani medicinsko-lijeknički i politički autoriteti putem prezentiranog tipa performativnog diskursa bivaju izmješteni, prevedeni u vojničko-zapovjedne figure. U ozračju izvanrednog kriznog stanja Stožer poprima obilježja komandnog štaba, a cijelo se društvo promatra i praktično tretira kroz svojevrsnu prizmu infantilizacije nedoraslih pojedinaca i pojedinki koje treba disciplinirati i ustrojiti. Na osnovu prethodno prikazanog zaključujemo da se u kontekstu stožera i korone stvorio svojevrsan režimski trokut: medikalizacija – politizacija – biopolitika; odnosno kontekstualno je otvorena perspektiva za diskurzivnu artikulaciju ratno-vojničke politike prilikom društvenog tretmana koronavirusa. Na djelu je klasičan oblik biopolitike, biomoći i biovlasti.

Zaključak

Do prozaično tragikomične političke materijalizacije svojevrsne biovlasti i biomoći u kontekstu koronavirus pandemije u Hrvatskoj, došlo je prilikom odluke Vlade u srpnju 2020. da građani BiH s hrvatskom putovnicom ne moraju u dvotjednu samoizolaciju prilikom ulaska u Hrvatsku, a oni građani te zemlje koji nemaju hrvatsko državljanstvo, ukoliko im se uopće dozvoli ulazak u Hrvatsku – moraju u samoizolaciju¹⁹. Takvom uredbom Vlada je napravila grotesknu gestu. Neizgovorena poruka je ipak vrlo jasna: ako imaš putovnicu, nemaš koronu, i obratno; a virus je simbolički zaokružio svoju putanju zadobivši i republikansko-građanski status u vidu državljanstva.

Zaključno možemo reći da su se pri upotrebi ratno-militarističkog diskursa u obraćanju medijima i široj javnosti, te korištenjem metafora rata u rješavanju epidemiološke krize, prepoznatljivo oblikovale tri društveno-političke funkcije. Kao prvo, discipliniranje; stvaranje „neprijatelja“ u vidu onih koji se ne pridržavaju mjera i povlačenje paralela s ratnim izdajnicima, što je imalo funkciju discipliniranja i „zbijanja redova“ podjelom na „nas“ i „njih“. Drugo, podrška javnosti; vraćanje na ratno stanje upotrebom simbola grada-žrtve Vukovara, u populističkom je ključu trebalo rezultirati podrškom šire javnosti u donošenju i provedbi odluka Vlade (konkretnije, političke stranke Hrvatska demokratska zajednica) bez obzira na inkonzistentnost u primjeni mjera koja se nastojala „maskirati“ kroz apeliranje na kolektivnu memoriju. I treće, homogeniziranje nacije; korištenje ratnih metafora i upotreba ratno-militarističkog diskursa trebali su homogenizirati i mobilizirati, izazvati solidarnosti i potvrditi kolektivni identitet. Upotreba ratno-militarističkog diskursa u tom je smislu poslužila za ideološku reprodukciju i održavanje postojećih pozicija moći. U tim procesima mediji su dodatno suzili ionako reducirani opseg izvora informacija fokusirajući se na članove Stožera, njihove izjave i odluke kao središnjih agensa društveno-političke moći i utjecaja u uvjetima izvanrednog stanja.

19 Hrvatska: „Ko ima ‚putovnicu‘ ne sumnja se da ima koronu...“. *Bosnian National Network*, 14. 07. 2020, <https://bnn.ba/vijesti/hrvatska-ko-ima-putovnicu-ne-sumnja-se-da-ima-koronu>. Pristupljeno 2. 8. 2020.

Popis literature:

- Austin, J. L. (1962). *How to do things with words*. Oxford: Oxford University Press.
- Batler (Butler), Dž. i Fuko (Foucault), M. (2017). *Šta je kritika?*. Beograd, Novi Sad: Institut za filozofiju i društvenu teoriju i Akademski knjiga (priredili Zaharijević, A. i Krstić, P.).
- Biti, O. (2018). *Domaći teren. Sociokulturno istraživanje hrvatskog sporta*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- Croteau, D. and Hoynes, W. (2003). *Media/Society: Industries, Images, and Audiences*. Newbury Park CA: Pine Forge Press.
- Fairclough, N. (1995 a). *Critical discourse analysis: the critical study of language*. Harlow: Longman.
- Fairclough, N. (1995 b). *Media Discourse*. London: Edward Arnold.
- Foucault, M. (1994). Poredak diskursa. U: Burger H. i Kalanj R. (ur.). *Znanje i moć*. Zagreb: Nakladni Zavod Globus (str. 115–142).
- Fuko (Foucault), M. (1982). *Istorija seksualnosti. Volja za znanjem*. Beograd: Prosveta.
- Fuko (Foucault), M. (2014). *Bezbednost, teritorija, stanovništvo*. Novi Sad: Mediteran Publishing.
- Hall, S. (2006). Kodiranje/Dekodiranje. U: Duda, D. (ur.). *Politika teorije*. Disput: Zagreb (str. 127–139).
- Hallin, C.D. and Mancini, P. (2004). *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hromadžić, H. (2014). *Medijska konstrukcija društvene zbilje*. Zagreb: AGM.
- Hromadžić, H. (2021). "Leksikon tranzicije: Stožer". Dostupno na: <https://www.portalnovosti.com/leksikon-tranzicije-stozer> Pristupljeno 12. 4. 2021.
- Jović, D. (2017). *Rat i mit: politika identiteta u suvremenoj Hrvatskoj*. Zagreb: Fraktura.
- Jurić, H. (2021). *Pandemija kao simptom*. Zagreb: Biblioteka Mali DAF.
- Kroskrić, P. V. (2017). Jezične ideologije. *JAT – Časopis studenata kroatistike* 3: 126–160.
- Kuljić, T. (2018). *Prognani pojmovi*. Beograd: Clio.
- Kunczik, M. i Zipfel, A. (2006). *Uvod u znanost o medijima i komunikologiju*. Zagreb: Fridrich Ebert.
- Lakoff, G. i Johnson, M. (2015). *Metafore koje život znače*. Zagreb: Disput.
- Lemke, T. (2011). *Biopolitics – an advanced introduction*. New York and London: New York University Press.
- Marinković, D. i Ristić, D. (2019). *Moć nad životom: biopolitika u modernom društvu*. Novi Sad: Mediterranean Publishing.
- Popović, H. (2015). Commercialization and Privatization of Media in Southeast Europe: A Wolf in Sheep's Clothing?. *The Political Economy of Communication* 3 (1): 25–38.
- Pulig, S. (2020). Jedini spas je u radikalnoj ljevici (intervju s Darkom Suvinom). *Novosti* 1078: 24–25. Dostupno i na: <https://www.portalnovosti.com/darko-suvin-jedini-spas-je-u-radikalnoj-ljevici>. Pristupljeno 23. 08. 2020.

- Rafolt, L. (2020). *Virus in fabula*. Zagreb: Meandar Media.
- Selecl, R. (2021). *Čovjek je čovjeku virus*. Zagreb: Ljevak.
- Skopljanac Bruner, N., et al. (eds.) (2000). *Media & War*. Zagreb: Centre for transition and civil society research and Agency Argument.
- Škiljan, D. (2000). *Javni jezik*. Zagreb: Antibarbarus.
- Thompson, M. (1995). *Kovanje rata. Mediji u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini*. Zagreb: Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava i Građanska inicijativa za slobodu javne riječi.
- Van Dijk, T. (2006). *Ideologija – Multidisciplinarnan pristup*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Žižek, S. (2020). *Pandemic!: COVID-19 Shakes the World*. Cambridge: Polity.